

А. П. САВЧУК

**Ранньослов'янське поселення
поблизу Переяслава-Хмельницького**

З утворенням водоймища Канівської ГЕС поблизу нинішнього с. Стів'яги вода стала вимивати багато різноманітної кераміки. Цей пункт був відомий як давньоруське поселення XI—XIII ст. ще до затоплення під назвою Чубукового хутора на р. Делемуха¹. За п'ять останніх років інтенсивного розмивання тут утворився шельф шириною 20—40 м, на якому помітні сліди жител. У міру розмивання час від часу з'являються гумусні заповнення від таких жител зі скупченням вугілля. Хоч рівень таких жител нижче водної поверхні, проте скупчення перепаленої глини від розмитих печей і кераміки поблизу них добре простежуються. Привертають увагу ранньослов'янські житла з наявними в них глиняними печами і керамікою. Всього таких жител виявлено сім (рис. 1).

Особливий інтерес становлять довгаста посудина, виготовлена на повільному крузі, і кілька ліпних. Кружальну і одну з ліпних вдалося повністю реставрувати.

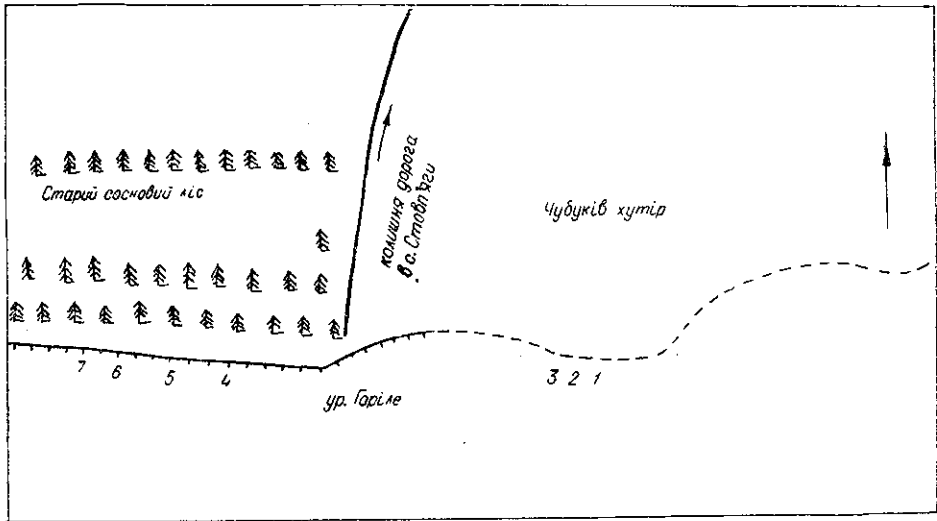

Рис. 1. Схематичний план місцевості в урочищі Горіле поблизу с. Стів'яги.

Перша має темно-сірий колір, добре вимішану глину з домішкою дрібного шамоту (рис. 2, 1, 2). Про використання гончарського круга свідчать рівномірна товщина стінок (близько 8 мм) та своєрідний орнамент по всьому тубулу у вигляді концентричних бороздок, прокреслених по спіралі, з частими збоями від повільного обертання. Випал нерівномірний. Розміри: діаметр вінець — 14, діаметр денця — 9 см, висота — 26 см. Плічка виразні, шийка з ледве відігнутим і прямо зрізаним краєм. По ньому йдуть часті навскісні відбитки зубчастого штампу. Можливо, таким штампом зроблено бороздки по тубулу.

Реставрована ліпна посудина містить у глині багато шамоту. Глина погано промішана, жирна, слабовипалена, бурого кольору. Розміри: діаметр вінець — 19, діаметр денця — 10 см, висота 21 см. Форма горщикоподібна, приземиста з виразними плічками, ледь позначеною шийкою, хоча й дуже відігнутим краєм з заціпами.

Серед уламків кераміки виявлено ще три таких самих за фактурою посудин. Одна з них дуже невеличка за діаметром вінець — 8 см. Серед розвалу печі траплялись уламки посудин, подібних до великого зерновика чи жаровні. Описана ліпна посудина має аналогії серед кераміки сахнівського типу. Що ж до кружальної, то

¹ Шендрік Н. І. Довідник з археології України. Київська область. — К., 1977. с. 100.

вона виглядає унікальною, не схожою на кераміку з поселення IX—X ст. Монастир'юк на протилежному березі водосховища².

По деяким ознакам така кераміка має аналогії серед найдавніших шарів давньо-русських міст Правобережжя та придунайської кераміки і може датуватися XI ст. (рис. 2).

Не менш цікавим є житло № 5 з дуже типовою волинцівською посудиною (рис. 2, 3). Вона має жовто-сірий колір з виразними плямами від нерівно-

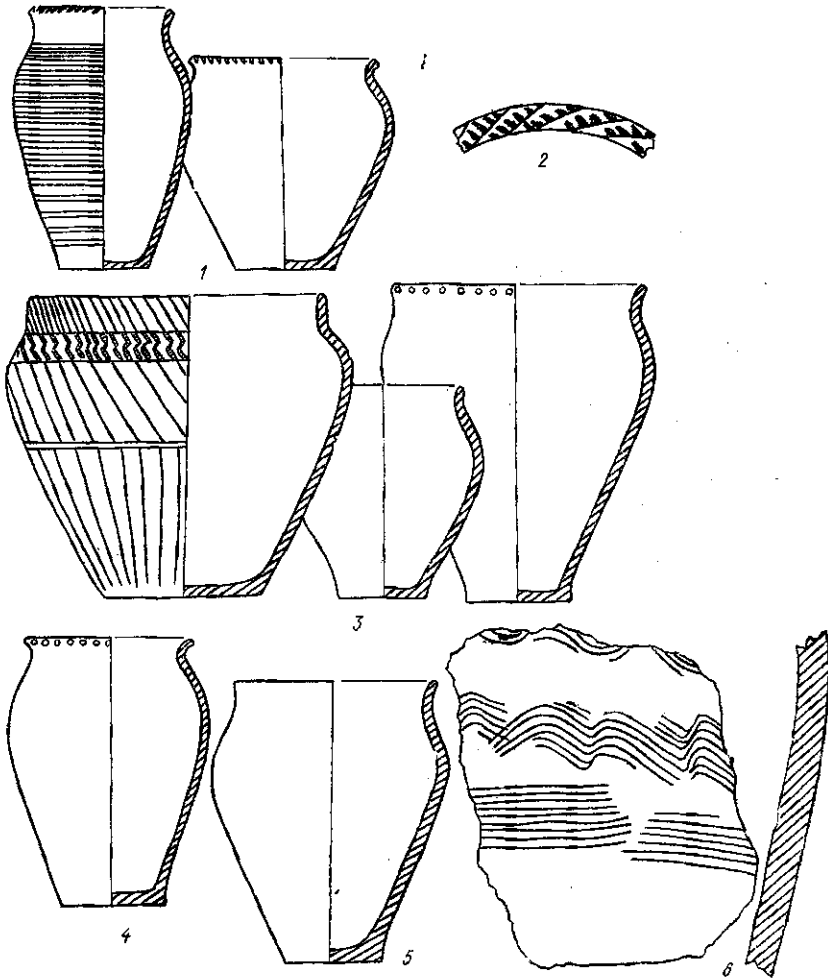

Рис. 2. Кераміка з ранньослов'янського поселення поблизу Переяслава-Хмельницького (1—6).

мірного обпалу і за іншими технологічними ознаками дуже нагадує попередню кружалну посудину. Розміри: діаметр вінець — 31, діаметр денця — 15 см, висота 30 см. Посудина приземиста з виразними плічками і вінцями, дещо нахиленими всередину. Всю поверхню орнаментовано. По шийці ряд навскісних пролощених ліній. У верхній частині плічок дві заглиблені бороздки відділяють смугу відбитків зубчастого штампу, які йдуть в три ряди, вертикальними лініями і нагадують мотив ялинки. Нижче йде широка смуга пролощених ліній, що пересікаються між собою, утворюючи ромби. Далі зроблено дві паралельні борізки. За ними до самого дна прокреслено пролощені вертикальні лінії. Знахідки таких посудин відомі на Київщині і можуть датуватися VII—VIII ст.³ Кружалний горщик супроводжувався кількома ліпними, двоє з яких повністю реставровані. За технологією вони помітно відрізняються від посудин з попереднього комплексу і більш старанно виготовлені. Один подібний до гончарської волинцівської кераміки, старанно вигладжений, чорного кольору. Розміри: діаметр вінець — 10 см, висота 21 см.

² Максимов Є. В., Петрашенко В. О. Городище Монастир'юк VIII—XIII ст. на Середньому Дніпрі. — Археологія, 1980, 33.

³ Выжарова Ж. Н. Памятники Болгарии конца VI—X в. и их этническая принадлежность. — СА, 1968, № 3.

Друга посудина має діаметр вінець — 25, діаметр денця — 10 см, висоту 32 см. Ця витягнута з розширеною верхньою частиною посудина, старанно заглажена, з ямками по краю вінець, є типовою роменською формою (рис. 2). Слід зазначити, що й на інших фрагментах кераміки були відбитки роменських «гусеничок».

В інших житлах був лише ліпний посуд, близький до описаних вище. У двох житлах (№ 4, 7) трапився посуд подібний до празького; його вдалося повністю реставрувати (рис. 2, 4, 5). Поблизу житла № 7 виявлено фрагмент від великого ліпного горщика з хвилястими прокресленими лініями, аналогічний до посуду, виявленого в Монастирську (рис. 2, 6). Отже, поселення в Горілому містить матеріали від ранньослов'янського до давньоруського часу.

Д. Я. ТЕЛЕГІН, В. О. КРУЦ, В. М. СТЕПАНЧУК

Із робіт експедиції «Славутич» у 1979 р.

Створена кілька років тому на кошти Українського товариства охорони пам'яток історії і культури та Інституту археології АН УРСР експедиція «Славутич» у 1979 р. провела роботи в зоні Канівського водоймища на Дніпрі.

З розвідкою пройдено по обох берегах Дніпра від Києва й майже до греблі Канівської ГЕС, тобто понад 200 км. Окремий загін експедиції, крім того, працював в низині Десни, зокрема в районі с. Погреби Броварського району.

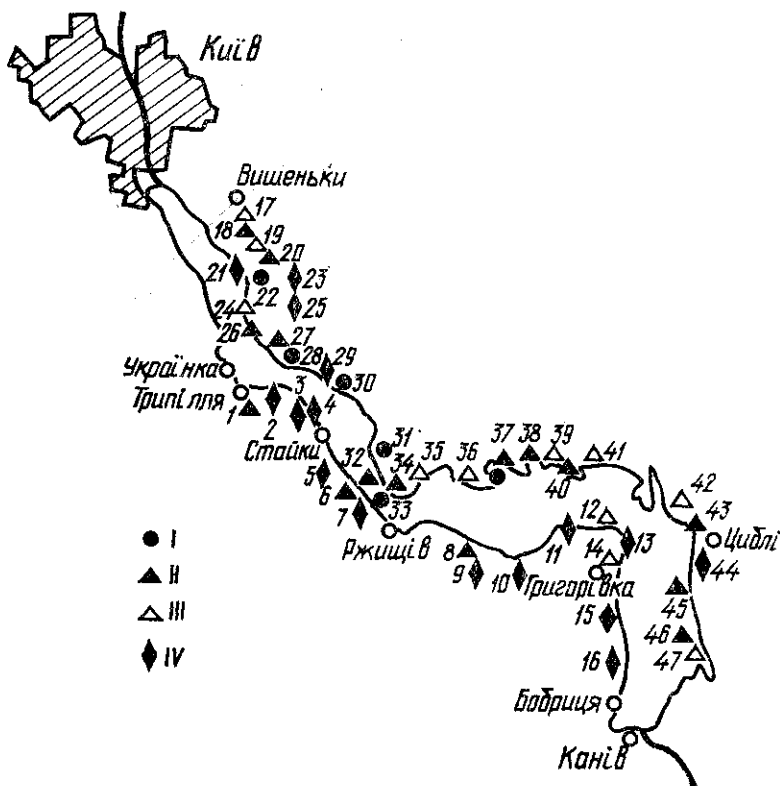

Рис. 1. Карта пунктів, обстежених експедицією «Славутич» в 1979 р.:

I — мезоліт-неоліт; II — енеоліт-бронза; III — раннє залізо; IV — слов'яни. Київська Русь. I — правий берег: 1 — с. Халеп'є, гирло р. Бобринці, правий мис; 2 — Халеп'є, м. Халеп'є; 3 — Вітачів, урочище Майоровщина; 4 — с. Вітачів, с. Святополч; 5 — с. Стайки; 6 — с. Гребені; 7 — с. Гребені, урочище Виноградне; 8 — с. Щучинка, Чучинська балка; 9 — с. Щучинка, м. Чучин; 10 — с. Ходорів, Ходорівське городище; 11 — с. Трахтемирів, Трахтемирівське городище; 12 — с. Зарубинці, урочище Мала Гірка; 13 — с. Зарубинці, м. Заруб; 14 — с. Григорівка, урочище Чернений яр; 15 — с. Григорівка, Григорівське городище; 16 — с. Бучак, Бабина Гора та Дідов Шпиль.

II — лівий берег: 17 — с. Гнідин, озеро Холодне; 18 — с. Гнідин, урочище Млин; 19 — с. Гнідин, урочище Крива; 20 — с. Вишеньки I; 21 — с. Вишеньки II; 22 — с. Вишеньки (озера Гапониха, Баклажне); 23 — с. Вишеньки, урочище Багринове; 24 — с. Вишеньки, пункт 6, урочище Селище; 25 — с. Вишеньки, пункт 5, урочище Миничеве; 26 — с. Вишеньки, пункти 8, 9; 27 — с. Проців, урочище Підкова долина; 28 — с. Проців, урочище Дамба; 29 — с. Кийлів, урочище Гаї; 30 — с. Кийлів, гирло р. Ікви; 31 — с. Рудяки; 32 — с. Гусинці, острови 2, 3; 33 — с. Гусинці, острів 1; 34 — с. Гусинці, пункти Причал 2, 3; 35 — с. Гусинці, пункти Причал 1, 4; 36 — с. Підсінне, пункт 1; 37 — с. Підсінне, пункт 2; 38 — с. Підсінне, пункти 3, 4, 5, 6; 39 — с. Підсінне, пункт 7; 40 — с. Підсінне, пункт 8; 41 — м. Переяслав, пункти 2; 42 — с. Циблі, пункт 1; 43 — с. Циблі, п. 2; 44 — с. Циблі, пункти 3, 4; 45 — Великий Григорівський острів; 46 — Бучацький острів, великий; 47 — Бучацький острів, малий.